

תוכן עניינים

1. מבוא 3
2. סייגים לאחריות פלילית –
הבחנה בין הגנות ה"צידוק"
לבין הגנות ה"פטור" 4
3. עוניי" כמושג משפטי 6
4. התקיימות של סייגים לאחריות
פלילית במקרים של עוני קיצוני 8
5. סיכום 11

1. מבוא

ביום 06/09/2018 ניתן בפסק דינו של בית משפט השלום ברמלה (סגן נשיאת בית המשפט כב' השופט מנחם מזרחי) בת"פ 17571-01-18 **מדינת ישראל נ' בהלקר**¹ בעניינה של אישה שהואשמה בעבירת גניבה. לפי עובדות כתב האישום, האישה נטלה כרטיס אשראי מתיבת דואר של אדם אחר, ניגשה למרכול, וערכה קניות של בשר, עוף, מוצרי חלב, שתייה ומוצרי קיום בסיסיים נוספים בסכום נמוך. האישה הודתה בעובדות ובעבירות שייחס לה כתב האישום. במסגרת פסק הדין ציין בית המשפט בין היתר את העוני הקשה של האישה, את העובדה שביצעה את המעשים כדי לרכוש מזון לה ולילדיה הקטינים, את מחלתו של אחד מילדיה, ואת העובדה שהאישה הודתה במיוחס לה ולא ניהלה משפט. בית המשפט ציין כי המסקנה העולה מבחינת עובדות כתב האישום, היא שמדובר בעוני ובמסכנות יותר מאשר בעבריינות הנובעת ממניעים פליליים. לשיטת בית המשפט, אף שאין להקל בעבירה, יש לבחון את המניע העומד מאחוריה. במקרה זה קבע בית המשפט, כי כתב האישום מגבש את כל יסודות העבירה, אך אלו באים בעוצמה מזערית שאינה פוגעת פגיעה ממשית בערך המוגן בעבירה. בית המשפט קבע כי לנאשמת **עומדת הגנת זוטי דברים**, מאחר ששווי הגניבה שבוצעה היה נמוך, ולפיכך משקלה של העבירה שבוצעה הוא שולי וזניח. על אף הודאתה של האישה בעבירות שיוחסו לה, ואף שמעשיה גיבשו את כל יסודות העבירות שבהן הואשמה, זיכה בית המשפט את האישה מכל אשמה.

כפי שמציין אסף טבקה במאמרו², בפסק הדין הנ"ל, בית המשפט קובע כי "לא ראוי להטביע את הסטיגמה הפלילית על המעשה המתואר בכתב האישום, לנסיבותיו – גניבה של מזון להשביע את רעב הנאשמת ורעבם של שני ילדיה הקטינים – הא ותו לא", מבטא בית המשפט גישה שמבקשים לקדם אנשי משפט העוני מזה עשורים: במקרים מסוימים נכון וראוי שהמשפט הפלילי יכיר, מטעמים ערכיים בהגנת העוני (Poverty Defense) כסייג לגיטימי לאחריות פלילית³.

במסגרת עבודה זו, אעמוד על ההבחנה בין הגנות מסוג "צידוק" לבין הגנות מסוג "פטור", שקיימות בסייגים לאחריות הפלילית, ותידון הסוגייה של הימנעות מאכיפה פלילית נגד אנשים שמצוקתם הכלכלית הביאה אותם לבצע גניבה בשל מצוקת רעב.

2. סייגים לאחריות פלילית – הבחנה בין הגנות ה"צידוק" לבין הגנות ה"פטור"

פרופ' ש"ז פלר מציין בספרו⁴ כי בנוסף לשני הרבדים העיקריים לקיום האחריות הפלילית – עושה בעל כשרות פלילית שמבצע מעשה שהוא ביטוי התנהגות ברצייה והיותו של המעשה בעל נתונים שיש בהם כדי לספק את הדרישות של ההגדרה של עבירה פלילית – יש רובד נוסף, בעל אופי שלילי – העדר עילה ששוללת

¹ ת"פ 17571-01-18 (שלום רמלה) **מדינת ישראל נ' בהלקר** (פורסם בנבו, 6.9.2018).

² אסף טבקה, **משפט פלילי ועוני: על אחרות חברתית כמנוף להכרה בהגנת העוני כסייג לאחריות פלילית: בעקבות ת"פ 17571-01-18 מדינת ישראל נ' בהלקר**, המשפט ברשת: זכויות אדם – כתב עת מכוון http://zola.colman.ac.il/wp-content/uploads/2018/12/85_4tabecka.pdf

³ שם, בעמ' 33-34.

⁴ ש"ז פלר, **יסודות בדיני עונשין (כרך ב) (תשמ"ז)**.

פליליות האירוע או עילה ששוללת את מימוש האחריות הפלילית. עילות אלה מהוות **סייגים לאחריות פלילית**.

הסייגים לפליליות המעשה (כגון: זוטי דברים, כורח, הגנה עצמית ועוד) והסייגים למימוש אחריות הפלילית (כגון: התיישנות, חסינות וחנינה) מהווים את הרובד השלישי והאחרון בתשתית.

פרופ' פלר מציין במאמרו⁵, כי סימן ב' לפרק ה'1 לחוק העונשין שכותרתו "סייגים לפליליות המעשה" מתייחס לעילות ששוללות את פליליות של המעשה שנעשה בתנאים מסוימים, תוך הגדרה ספציפית של כל תנאי ותנאי, אשר בקיום התנאים הללו מתגבשת העילה⁶. הכינוי "סייג" מתייחס לכל אחת מהעילות מכוח הכותרת הנ"ל ואילו המשמעות המשפטית המשותפת של כל העילות הללו הינה ש"לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שנעשה" בתנאים של ה"סייג" כאמור.

השם המשותף "סייג" הינו סמנטי בלבד, שכן ניתן גם להשתמש במונח "הגנה" וכן בכל כינוי אחר הנהוג בעבר וממשיך להיות בשימוש גם היום מכוח דברי החקיקה שקדמו לתיקון 39 לחוק העונשין, שכן הספציפיות של כל אחד מהסייגים באה לידי ביטוי בתנאים מיוחדים הנדרשים לצורך גיבושו, כאשר הנפקות המשותפת לכל הסייגים, הנובעת מהתוכן הספציפי של כל אחד מהם, הינה **שלילת פליליות המעשה**:

"... העיקר, ההכרחי והמספיק הם שמדובר בעילה המוגדרת כדין על תנאי גיבושה, והשוללת את פליליותו של מעשה שנעשה בתנאים אלה"⁷.

פרופ' בועז סנג'רו, במאמרו⁸ מגדיר את הסייג לאחריות פלילית כמקרה שבו מעשה שבמצב רגיל היה נחשב כעברה, לא מוביל, בנסיבות ספציפיות, לאחריות פלילית. לטענת פרופ' סנג'רו, בהקשר לסייגים לאחריות פלילית, ההבחנה המרכזית במשפט הפלילי המודרני נעשית בין צידוקים (justifications) לבין פטורים (excuses)⁹. כאשר מדובר בפטור, אי הטלת האחריות הפלילית מבוססת על הבנה של החולשה האנושית של המבצע/או של המצב הקשה שאליו נקלע, ועל סליחה, ולא על הצדקה מוסרית. לעומת זאת, כאשר בדובר בצידוק, ההגנה שעומדת לזכותו של המבצע המעשה שבנסיבות "רגילות" נחשב כפלילי מבוססת על הכרעה ערכית-מוסרית שלפיה בנסיבות המיוחדות שבהן נעברה העברה כהגדרתה בחוק, המעשה אינו רע, אלא הוא מעשה טוב וראוי – הן מוסרית והן משפטית. כך למשל, פוטרים מהאחריות הפלילית את האדם הלא שפוי, שכן מבינים את מצבו וסולחים לו ואף מבינים שבנסיבותיו אין כל טעם להטיל עליו אחריות פלילית. יחד עם זאת, אין ולא יכולה להיות כל הצדקה למעשיו של אותו אדם שמהווים עברה פלילית, ועדיף שלא היה מבצע אותם. לעומת זאת, כאשר כבאים שוברים דלת של דירה פרטית כדי להציל ילד משרפה, אנו לא רק פוטרים אותם מאחריות פלילית לעברה של היזק בזדון לרכוש, אלא אף מצדיקים את המעשה (במסגרת סייג הצורך)¹⁰.

⁵ ש"ז פלר, על הזיקה המבנית – אם בכלל – של סייג לאחריות פלילית, למשקל הראיות הנדרש לשם הוכחתו עלי המשפט א תשס"א, 261.
⁶ שם, בעמ' 267.
⁷ שם, בעמ' 268.
⁸ פרופ' בועז סנג'רו, הפעלת כוח שאינה במטרה להתגונן או להגן אינה הגנה עצמית מוצדקת – תשובה לחלאד גנאים, משפט וממשל יז תשע"ו, עמ' 551.
⁹ שם, בעמ' 552.
¹⁰ שם, בעמ' 553.